

myntstudier

Mynttidskriften på Internet

Nr 2006:3- december

www.numismatiskafor forskningsgruppen.su.se

Den nya silverskatten från Västergårde i Sundre socken, Gotland

Majvor Östergren och Gert Rispling

Måndagen den 22 oktober 2006 arbetade bröderna Edvin och Arvid Svanborg, 20 och 17 år, med att röja en sandås från sly och tynne. Sandåsen sträcker sig i öst-västlig riktning ovanför ett område med rester av en märklig vikingatida hamnanläggning i Sundre socken längst ner på södra Gotland. Det igenväxta landskapet skulle återställas så att lammen åter skulle kunna beta marken. Uppdraget hade ungdomarna fått från markägaren, konstnären Lars Jonsson, som köpt gården två år tidigare. Vid en paus i arbetet, då Edvin och Arvid väntade på markägaren för att diskutera den fortsatta röjningen, upptäckte de att det låg arabiska silvermynt på marken. Mynten låg i direkt anslutning till ett kaninhål. Uppenbarligen hade vildkaninerna krafsat ut mynten på markytan. Pojkarna plockade upp sammanlagt 116 mynt som låg mer eller mindre synliga på marken.

Då markägaren anlant till platsen anmäldes fyndet omedelbart till Länsstyrelsen och Länsmuseum. Samma dag lämnades mynten till museet. Upphittarna har hanterat fyndet på bästa sätt genom att bara ta tillvara synliga mynt utan att gräva på djupet och genom att omedelbart larma myndigheterna (en rolig detalj i sammanhanget är att den äldste brodern, Edvin, just stod i begrepp att söka in på Högskolans arkeologutbildning).

Dagen därpå besiktigades fyndplatsen av Länsstyrelsens och Länsmuseumets representanter. Redan samma vecka kunde platsen grävas ut och hela silverskatten tas till-

Redaktionellt

Myntstudier utges av Numismatiska Forskningsgruppen (Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria) vid Stockholms Universitet. Ansvarig utgivare är Kenneth Jonsson. Artiklarna kommer enbart att behandla mynt och därmed relaterad information, d.v.s inte medaljer, sedlar och polletter.

Distribution sker endast i detta elektroniska format (PDF), som alla intresserade själva kan skriva ut på papper. För att skriva ut den laddar man ner filen till sin egen dator. För utskrift krävs Adobe Reader som går att ladda ner gratis från Adobes hemsida: www.adobe.com

Skriv lämpligen ut uppslag som börjar med udda sidor först och vänd därefter sidorna och skriv ut jämna sidor. Efter vikning har man tidskriften i A5-format. Bilderna blir bäst om man använder en laserskrivare med 1200 punkters upplösning per tum. Äldre nummer kan hämtas från hemsidan (se ovan).

Antalet nr per år varierar. När insända manuskript fyller ut ett nytt nr läggs det ut på hemsidan.

Artiklar kan skickas med e-post till: kenneth.jonsson@ark.su.se eller på diskett till Kenneth Jonsson, Numismatiska Forskningsgruppen, Stockholms Universitet, 106 91 Stockholm. Bilder kan skickas i elektroniskt format (TIFF eller JPEG) eller per post som vi skannar in.

vara. Utgrävningen genomfördes av Läns-museets arkeolog Leif Zerpe under upp-hittarnas och markägarens behjälplighet och intresserade medverkan. Mynten låg utspridda i kaningångarna och någon koncen-tration eller ursprunglig fyndplats kunde inte konstateras. Fynden låg på ett djup som varierade mellan 30-70 cm under nuvarande markyta. Då hela fyndet var tillvarataget arrangerades en presskonferens måndagen den 30 oktober, varvid fyndet av silverskatten offentliggjordes. Dessförinnan hade samtliga sockenbor i Sundre fått tillfälle att se både fyndplatsen och silverskatten, vilket var mycket uppskattat.

Silverskatten visade sig innehålla cirka 1.355 hela och fragmentariska arabiska silvermynt samt minst ett bysantinskt, fyra spiralingar, två armringar, en halsring, ett

litet hängsmycke samt sex övriga bitsilver. Skatten väger omkring tre kg.

Under våren 2007 kommer fyndplatsen att grävas ut i större omfattning och dess fyndsammanhang att närmare analyseras. Bl.a. skall undersökningar göras med kopp-ling till den förmodade vikingatida hamn-anläggningen som ligger omedelbart söder om skattfyndplatsen på sandåsen.

De 116 först funna mynten har fotograferats (102 hela och 14 fragment). Den statistik som redovisas här baseras på dessa mynt (alla islamiska eller olika grupper av efter-präglingar). Det äldsta myntet är en abbasid från Madinat al-Salam 150 e.H. (Bagdad 767/68 e.Kr.) och det yngsta en samanid från Bukhara 343-350 e.H. (954-961 e.Kr.). Det senare myntet kan troligen bestämmas bättre och när alla mynten i skatten har bestämts kan

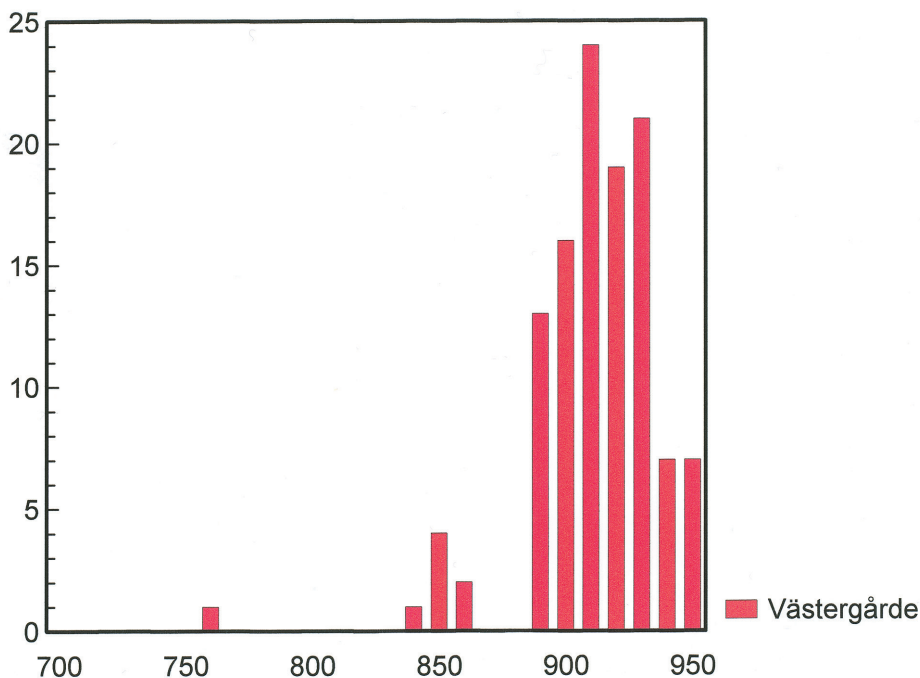

Fig. 1. Västergårde, Sundre sn, Gotland, slutmynt 954/5 e.Kr. De hittills undersökta myntens präglingsår fördelade på decennier.

det finnas ännu yngre mynt. För närvarande är därför skattens slutmynt (tidigast tänkbara nedläggningstid) 954/5 e.Kr. Den dynastiska sammansättningen är följande:

	<i>Antal</i>	<i>Procent</i>
Kalifatet		
Abbasid	10	8
Buyid	3	3
Samanid	94	81
Volgabulgarer		
Bulgar	5	4
Suwar	3	3
Eftirerpräglingar	1	1
<i>Totalt</i>	<i>116</i>	<i>100</i>

Fördelningen på grupper är normal för ett 900-talsfynd. Rent geografiskt kommer mynten

från tre områden. 1) Centrum (Irak och västra Iran): alla abbasider utom exemplaret från Marw (nr 2), samt alla buyider. 2) Östra kalifatet: alla samanider. 3) Norr om Kalifatet (Volgakröken, utom en okänd imitation): alla volga-bulgariska, där den verkliga myntorten är Bulgar eller Suwar.

De samanidiska mynten dominerar starkt, som vanligt. Var och en av de fem första dirhamproducerande emirerna är representerade med mynt: Isma^cil 20%, Ahmad 17%, Nasr 36%, Nuh 6%, ^cAbdalmalik 2%. Förhållandevis flest mynt (per regeringsår) har Ahmad (2,86 mynt), följt av Isma^cil (1,53) och Nasr (1,40). De två sista emirerna är påtagligt svagt representerade i fyndet (0,58 resp. 0,28). Samtliga volgabulgariska mynt är präglade under perioden ca 935-940.

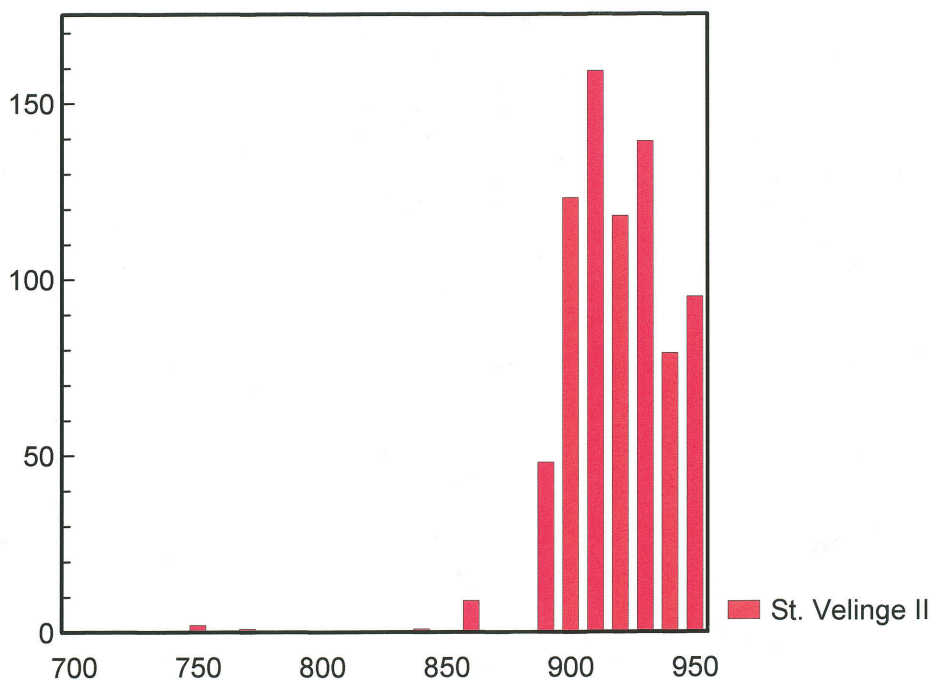

Fig. 2. St. Vellinge II, Buttle sn, Gotland, med 983 ex, slutmynt 957/8 e.Kr. Myntens präglingsår fördelade på decennier.

Den kronologiska fördelningen framgår av fig. 1 som visar att de två sista decennierna är svagt representerade i motsats till t.ex skatten från Stora Velinge II, Buttle sn, Gotland (fig. 2) med slutmynt 955/6. Den senare skatten har därför en högre andel nyare mynt och kan därför betecknas som resultatet av en handelsaktivitet under en kortare period (högst en generation). Västergårdskatten, som har en högre andel äldre mynt, får däremot bedömas som en familjeskatt och representera handelsaktiviteter under två generationer. Närheten till den vikingatida hamnen har säkert haft betydelse. På granngårdarna finns andra vikingatida myntfynd registrerade. På Skoge hittades 1947 en dirham präglad 899/900. På Majstre hittades 1865 en skatt med 84 islamiska, bysantinska och tyska mynt nedlagd efter 995. På Digrans påträffades 1828 en skatt med 301 mynt nedlagda någon tid efter 1017. Skatterna är därmed koncentrerade till perioden ca 950-1020. Den nya skatten gör att det sammanlagda antalet vikingatida mynt funna i Sunde har mer än fyrdubblats, från 386 till ca 1.740.

Slutligen finns två skatter funna 1693 resp. 1839 som ligger på gränsen mellan Sunde och Vamlingbo. Antalet ex. är inte känt i den äldre skatten (sannolikt nedlagd på 1000-talet), medan den yngre innehöll inte mindre än 1.923 mynt med slutmynt 957/8.

Preliminär förteckning över del av fyndet. Hijraåret anges först (d.v.s. det som anges på mynten) följt av året enligt kristen tide-räkning. För volgabulgarerna anges stamp-nummer enligt Risplings opublicerade katalog.

22

ABBASID

al-Mansur

- 1 Madinat al-Salam 150/767-68

al-Mutawakkil

- 2 Marw 245/859-60
- 3 al-Muhammadiyah 242/856-57
- 4 Myntort? (240-46)/854-61

al-Mu^ctazz

- 5 Myntort? (253)/867

Kalif?

- 6-8 Myntort? (ca230-55)/ca844-69

al-Muqtadir

- 9 Shiraz 302/914-15

al-Radi

- 10 Myntort? (322-29)/934-40

SAMANID

Isma^cil b. Ahmad

- 11 Samarqand 284/897-98
- 12 Samarqand 291/903-4
- 13 Samarqand 293/905-6

1

108

55

104

- 14 al-Shash 281/894-95
 15-17 al-Shash 282/895-96 (16-17 är frg)
 18-20 al-Shash 283/896-97 (20 är frg)
 21-22 al-Shash 284/897-98 (22 med rest av
 ögla)
 23 al-Shash 28(5)/898-99
 24-25 al-Shash 286/899-900
 26 al-Shash 287/900
 27-28 al-Shash 288/900-1
 29 al-Shash 28(9)/901-2
 30 al-Shash 291/903-4
 31-32 al-Shash 292/904-5
 33 al-Shash 293/905-6

Ahmad b. Isma^cil

- 34 Andaraba (296)/908-9, frg
 35 Andaraba 300/912-13
 36 [Samarqand] 295/907-8, frg
 37-38 Samarqand 297/909-10
 39 Samarqand 300/912-13
 40-42 al-Shash 295/907-8
 43 al-Shash 296/908-9
 44 al-Shash 297-99/909-12
 45-46 al-Shash 298/910-11
 47 al-Shash 299/911-12
 48-50 al-Shash 300/912-13
 51-53 al-Shash 301/913-14 (53 är frg)

Nasr b. Ahmad

- 54 Andaraba 30(2)/914-15
 55 Andaraba 311/923-24
 56-57 (Andaraba/Ma^cdin) (ca320-31)/ca
 932-42 (57-58 är frg)
 59 Balkh 312/924-25
 60 Balkh 313/925-26
 61 Farwan 315/927-28
 62 Ma^cdin 30(7)/919-20
 63 Samarqand 303/915-16
 64 Samarqand 304/916-17
 65-67 Samarqand 305/917-18
 68 Samarqand 307/919-20
 69-70 Samarqand 309/921-22
 71-73 Samarqand 310/922-23
 74 Samarqand 311/923-24
 75-76 Samarqand 312/924-25
 77 Samarqand 313/925-26
 78 Samarqand 315/927-28
 79 Samarqand 322/933-34
 80-81 Samarqand 327/938-39
 82 Samarqand 330/941-42
 83 al-Shash 301/914
 84 al-Shash 30(3)/915-16
 85-86 al-Shash 308/920-21

61

105

- 87 al-Shash 312/924-25
 88 al-Shash 316/928-29
 89-90 al-Shash 318/930-31 (nr 2 är frg)
 91 al-Shash 3[20-22]/932-34, frg
 92-93 al-Shash 323/934-35
 94 al-Shash 324/935-36
 95 Myntort? (Ma^c din?) [320-31], ca
 932-42, frg

Nuh b. Nasr

- 96 [Bukhara] [340-43]/951-54, frg
 97 Samarqand 332/943-44 med al-
 Mustakfi (333-34)
 98 Samarqand 334/945-46
 99 Samarqand (339)/950-51
 100 Samarqand 341/952-53
 101 al-Shash [333-43]/944-54, frg
 102 al-Shash 339/950-51

Abdalmalik b. Nuh

- 103 Bukhara [343-50]/954-61, frg
 104 al-Shash 34(3)/954-55

BUYID

Ali b Buya Imad al-Dawla

- 105 Arrajan 327/938-39
 106 Myntort? (al-Basra? Wasit?) (330)/
 941-42 med Imad al-Dawla (334-
 38). Hybrid.

Rukn al-Dawla

- 107 al-Ahwaz 340/951-52

VOLGABULGAR

Bulgar-linjen

- 108 Mikail. Rispling K4 1/R1.
 109 "Naysabur 306". Mikal b Ja^cfar.
 110 Rispling K101, R13/R45

111

114

- 111 Rispling K101 x/Rx, beskuren
 runtum

- 112 ?

Suwar-linjen

- 113 (Suwar) (297). Rispling K18 1/R1

- 114 Rispling K29, 4/R3. Med kors.

- 115 ?

VOLGABULGAR/KHAZAR?

- 116 Barbarisk. Rispling S940

Foton: Kenneth Jonsson

Utgrävningen i kv. Humlegården, Sigtuna

Sten Tesch och Kenneth Jonsson

Under sommaren och hösten har Sigtuna Museum gjort ännu en stor arkeologisk undersökning i Sigtuna. Till skillnad från övriga större utgrävningar från de senaste decennierna; i kv. Trädgårdsmästaren 1988-90, kv. Urmakaren 1990-91 och kv. Professorn 1999-2000, var den nu avslutade utgrävningen i kv. Humlegården inte belägen utmed Stora gatan där kulturlagren är som tjockast, utan söder om Prästgatan i utkanten av det tidigmedeltida bebyggelseområdet (fig. 1). Centralt i det 470 m² stora utgrävningsschaktets längdriktning påträffades en stenlagd gata anlagd i början av 1100-talet (föregångare till Prästgatan). Gatusträckningen har tidigare tolkats som en processionsgata i ett sakralt stadsrum (fig. 2), som förband de fem eller

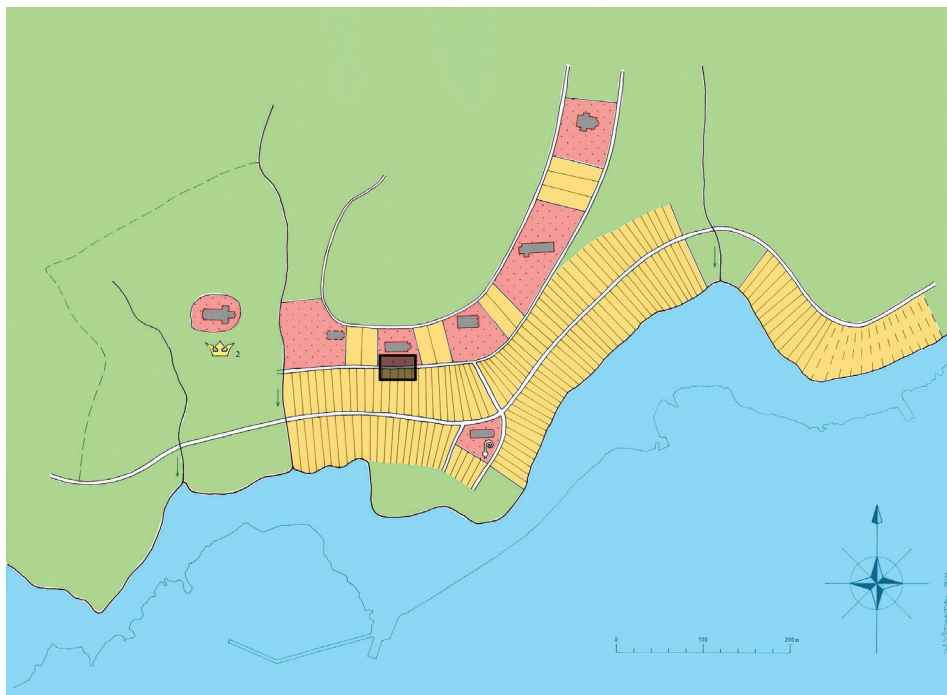

Fig. 1. Sigtuna – stadsplan 1100-talet (Efter Tesch & Vincent 2003). Den här aktuella kyrkan är den tredje från vänster. Utgrävningsområdet är markerat. Den nuvarande strandlinjen anges med en tunn linje.

sex tidigmedeltida kyrkor som låg utmed den stenlagda gatans norra sida (Tesch 2000, 2006). Norr om den stenlagda gatan undersöktes den södra delen av en kyrkogård till en av dessa kyrkor. Denna var i bruk i drygt två hundra år, från början av 1100-talet och en bit in i 1300-talet då kyrkan revs och en ny gatusträckning, motsvarande nuvarande Prästgatan, drogs tvärsöver den tidigare kyrkogården. Sammanlagt framkom 222 gravar. I 5 fall påträffades mynt i gravfyllningen. Mynten torde dock vara äldre än gravarna. Under kyrkogården och även söder om den framkomna gatan fanns nämligen kulturlager och bebyggelselämningar daterade till 1000-talet. När en grav har grävts kan alltså material från det underliggande kulturlagret hamnat i gravfyllningen. Genom att många gravar grävts genom kulturlagret återstod på

sina ställen bara mer eller mindre stora öar av det äldre kulturlagret. Övriga mynt som påträffats kan knytas till 1000-talsbebyggelsen söder om gatusträckningen eller i anslutning till denna. Utgrävningen i kv. Humlegården har väckt många nya frågor. Inte minst gäller det de bebyggelselämningar som påträffades under kyrkogården genom att de avviker från det gängse bebyggelsemönstret. Till att börja med har det tidigare varit oklart om det överhuvudtaget funnits någon bebyggelse norr om de stadsgårdar som utgår från Stora gatan. Bebyggelsen orientering är också en helt annan än vad som är känt tidigare. Vad beträffar den nu påträffade bebyggelsens karaktär återstår ännu mycket att förklara, vilket förhoppningsvis kan bli fallet när undersökningsmaterialet slutligt är bearbetat. En sak står dock klar, att de rekonstruktioner

Fig. 2. Den rekonstruerade processionsgatan (Efter Tesch & Vincent 2003). Utgrävningen i kv. Humlegården 2006 visade att gatan inte varit lika manifest i verkligheten. Gatan var smalare, ca 2,5 meter bred och stenläggning var mycket ojämn, men utjämnad med ett decimetertjockt lager grus. Kyrkan i förgrunden är S:t Nicolaus. Därefter följer den nu aktuella kyrkan och längst bort S:t Per.

som tidigare gjorts av den tidigmedeltida stadsplanen nu delvis måste ritas om.

Mynten från utgrävningen är, som regel i Siguna, dåligt bevarade och består av en liten skatt och ett antal lösfynd. Därför har bara två illustrerats här och några mynt har inte gått att bestämma. Skatten är den fjärde från vikingatiden som hittats i Sigtuna. Under utgrävningen av kv. Trädgårdsmästaren 1989 hittades tre tyska mynt med slutmynt 1067. I kv. Professorn hittades två skatter under utgrävningen 1999. Den äldre innehöll 156 tyska, italienska, böhmiska och engelska mynt med slutmynt 1027 (se *Myntstudier* 2004:5, 14-16). Den yngre (slutmynt 1046) innehöll 7 tyska mynt. I den nya skatten kan tyvärr endast ett helt mynt dateras, medan två delar och fragmenterade bitar inte kan bestämmas. Slutmyntet blir därför 1024.

Skatten och en del av lösfynden ligger i bebyggelsen söder om vägen. Ett av lösfynden är ett irländskt mynt (fig. 3) av en sen fas som inte alls är lika vanliga som de äldre irländska mynten i importen. Totalt ingår ca 535 irländska mynt i de svenska fynden.

Av de fem mynt (fyndnr 1544, 1548, 1580, 1791 och 2553) som ligger i fyllningen i gravar på kyrkogården kan fyra dateras. Dessa mynt är än så länge de huvudsakliga fynden

Fig. 3. Irland, Sigtrygg Silkesskägg 993/4-1042. Dublin ca 1035-1055.

Fig. 4. Danmark. Sven Estridsen 1047-1074. Lund ca 1050.

från denna äldre bosättning och är därför viktiga såväl för dateringen av bosättningen som den däröver liggande kyrkogården. Myntens präglingstider täcker perioden 963 - ca 1050 och antalsmässigt speglar de väl importens antalsmässiga fördelning under denna tid. Med hänsyn till de antaganden som kan göras om myntens cirkulationstider under vikingatiden kan vissa konstateranden och antaganden göras. Sammansättningen av hela materialet tyder på att bosättningen har etablerats ca 1000-1025. Kyrkogården måste vara anlagd efter ca 1050 (Sven Estridsens mynt – fig. 4). En övre gräns är svår att ange eftersom det faktum att myntimporten minskade kraftigt efter ca 1055 gjorde att inflödet av nya mynt blev mycket begränsat. Det yngsta skattfyndet i Mälardalen (Venngarn strax norr om Sigtuna) har slutmynt 1079 och i Mälardalen har endast tre yngre mynt hittats som gravfynd (2 ex.) eller som lösfynd (1 ex.). Lösfyndet kommer från Sigtuna (England, Stephen 1135-1154). Möjligheterna att hitta mynt yngre än ca 1050 bland lösfynd är följaktligen små. Kyrkogården kan därför mycket väl ha anlagts under första hälften av 1100-talet.

A. Skattfynd (F 1568)

Tyskland

1. Mainz. Kejsar Konrad II 1024-1027. Dbg 790. 0,46 g.
- 2-3. Myntort? Mynterre? Små fragment som sitter fast i två krustor. Den ena kan vara ett mynt från Köln.

B. Lösfynd

Tyskland

1. Kölnefterprägling. Kejsar Otto I/II 963-983. Häv. 64. Ilisch 1990. 0,16 g. Kantfragment. F 2553.
2. Myntort? Mynterre? 0,54 g. F 1548.
3. Tyskland? Myntort? Mynterre? 0,20 g. Kantfragment. F 1559.

England

4. Æthelred II 978-1016. Long Cross ca 997-1003. London, Æthelwerd. Jfr Hd 2167-2172. 1,23 g. F 1544.
5. Cnut 1016-1035. Short Cross ca 1029-1035. [Lincoln/London], As(?). 0,29 g. Fragment. F 1580. Myntmästarens namn kan vara Aslac (Lincoln) eller Asferth (London). Den senare förefaller mest sannolik.

Irland

6. Sigtrygg Silkesskägg 993/41042. Dublin. Fas III ca 1035-1055. 0,41 g. F 1549.

Danmark

7. Sven Estridsen 1047-1074. Lund. Hbg 6. 0,41 g. Fragment. F 1791.

Litteratur

Dbg – H. Dannenberg, *Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit* 1-4. Berlin 1876-1905.

Hbg – P. Hauberg, *Myntforhold og udmyntninger i Danmark indtil 1146*. Köpenhamn 1900.

Hd – B.E. Hildebrand: *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongliga Myntkabinettet funna i Sveriges jord*. Stockholm 1881.

Ilisch 1990 – P. Ilisch, Zur Datierung der in nordischen Funden vorkommenden ottonischen Münzen von Köln. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1983/84 (1990), 123-143.

Tesch 2000 – S. Tesch, Det sakrala stads-

rummet. Den medeltida kyrkotopografin i Sigtuna. *Medeltidsarkeologisk tidskrift* 2000 nr 1, 3-26.

Tesch 2006 – S. Tesch, På fast grund. Om det äldsta stenkyrkobyggandet i Sigtuna. Nordiskt kyrkoarkeologiskt möte 2004, Vest-Agder (Norge). *Hikuin* 33, 201-222. Viborg 2006. Tesch & Vincent 2003 – S. Tesch och J. Vincent, *Vyer från medeltidens Sigtuna*. Sigtuna Museers skriftserie 10, 2003 (ny upplaga 2005).

Wikström, A. 2006. Den svårfångade kronologin. Om gravstratigrafi och problem med dateringen av Sigtunas tidigmedeltida kyrkor. Nordiskt kyrkoarkeologiskt möte 2004, Vest-Agder (Norge). *Hikuin* 33, 223-228. Viborg

Svenska myntorter II

Magnus Tagesson

I förra artikeln¹ avhandlades, förutom grunderna i Google Earth², myntorterna Lödöse, Stockholm, Avesta och Nyköping.

Denna gång har turen kommit till Svartsjö, Västerås och Kengis. Vidare kompletterar jag Nyköping med platsen där kopparmyntningen skedde på 1620-talet.

Det finns mer att läsa om Google Earth² och på deras webbplats kan man ladda ned mjukvaran. På min hemsida³ har jag skrivit en mer allmän text om hur man själv kommer igång med programmet.

Notera att för att kunna ta del av denna

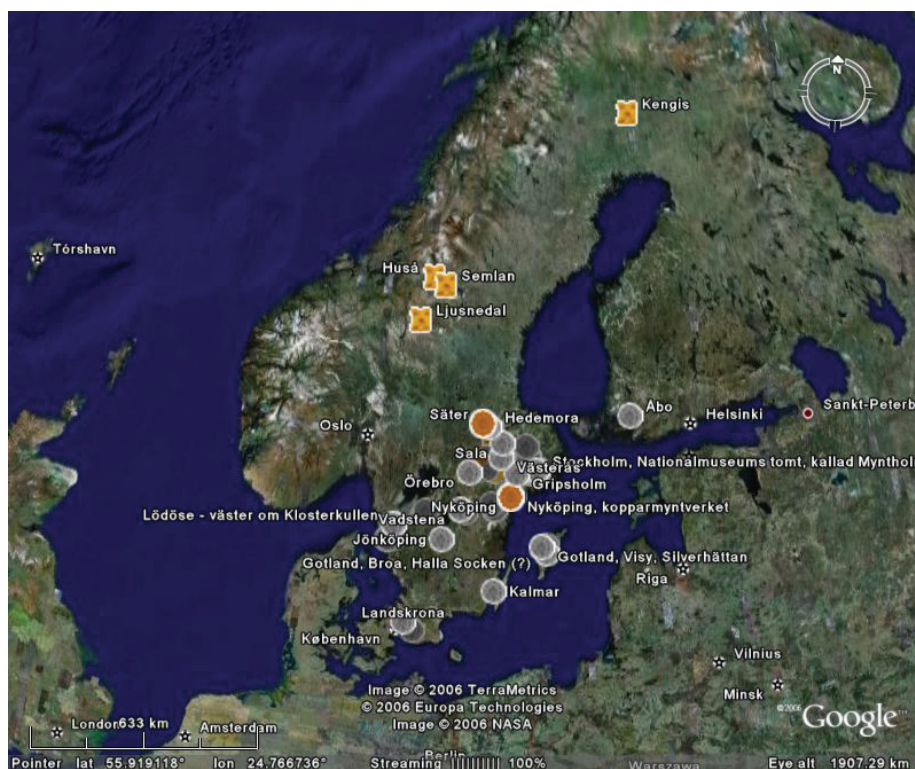

Fig. 1. En översikt över de svenska myntorterna i Google Earth. Olika ikoner har använts för olika typer av prägling (guld-, silver- och kopparmynt samt plåtmynt).

Fig. 2. Svartsjö och platsen för kungsgården, sydväst om nuvarande Svartsjö slott.

artikel fullt ut, så bör man ladda ned och installera mjukvaran Google Earth² samt ladda ned datafilen från hemsidan³.

Alla Sveriges myntorter

I datafilen finns myntorter uppdelade i svenska myntorter i dåvarande Sverige och svenska

Fig. 3. Gustav Vasa. Svartsjö . ½ daler 1544. Berlin, Staatliche Münzkabinett. Under Gustav Vasa präglades mynt i Svartsjö åren 1541-1550. Foto: Kenneth Jonsson.

Fig. 3. Gustav Vasa. Västerås. ½ mark 1540. Berlin, Staatliche Münzkabinett. Under Gustav Vasa präglades mynt i Västerås under perioden 1522-1540. Foto; Kenneth Jonsson.

besittningsmyntorter. Där finns även danska, norska och finska myntorter där min egen utforskning precis har startat. De svenska myntorterna visas i fig. 1.

Svartsjö

På Svartsjölandet, i Sånga socken vid Mälaren, myntades det i Svartsjö kungsgård⁴ som enda svensk myntort då Dackefejden pågick i

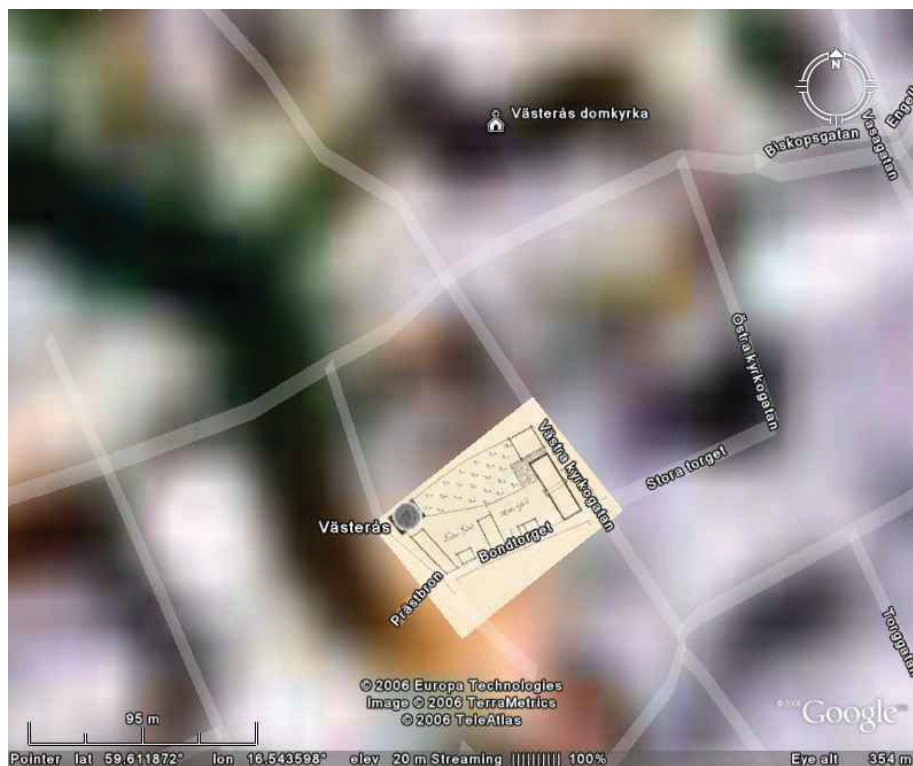

Fig. 4 Västerås. Kvarteret med Domprostgården med mynthuset i nordvästra hörnet, Norr därom är också Domkyrkan markerad ovanpå Googles lågupplösta satellitbild. Vägnetet i GE är påslaget för att läsaren lättare ska kunna orientera sig.

södra Sverige. Se figur 2 för placering av kungsgården, tidigast känd från Magnus Erikssons tid, senare ombyggd till en renässansborg som slutligen brann ned 1687. Här myntades silvermynt under Gustav Vasa mellan åren 1541-1550 (fig. 3). Hans Hansson blev myntmästare, något som han också tidigare varit i Västerås och sedermera blev i Åbo.

Västerås

I Västerås präglades det mynt under medeltiden och fram till 1540⁴ (fig. 4). I en uppgift från 1774 nämns ett mynthus i kvarteret där domprostgården låg. Detta stenhus är också

utmärkt på en karta från 1688⁵. Ett annat hus, Skiptaregården⁶, har också tolkats som ett mynthus, men detta är osäkert. I en artikel⁷ om valsverkspräglingen i Västerås under Johan III har diskussioner kring de kraftbringande kvarnarnas placering kring Svartån förts, men inga säkra platser är utpekade. Det verkar dock vara troligast att dessa ligger uppströms från domkyrkotomten. Se fig. 5 för placering av det 1774 nämnda mynthuset.

Kengis

I Kengis i Norrbottens län förlades ett järnbruk⁸ 1646-47, figur 5 visar placeringen av bruket. Huvudverksamheten var järnframställning, men under några decennier mellan 1670- och

Fig 5. Kengis bruk vid Torneälven, ca 2 km från den svensk-finska gränsen.

1710-talen var koppar en inte helt försumbar produkt. Råkopparn kom från Svappavaara, över 11 mil nordväst, uppströms Torneälven. De holländska bröderna Abraham och Jakob Momma (adlade Reenstierna) fick 1670 tillstånd för plåttillverkning och det präglades därför plåtmynt i Kengis mellan 1675 och 1701.

Nyköping - kopparmyntningen

Som ett komplement till den förra artikeln¹, där Nyköping togs upp, så visas i figur 6 mynthusen från den medeltida myntningen och kopparmyntningen från 1626-1636. Enligt uppgift⁹ fanns det ett kopparmyntverk

vid det s.k. Storhusfallet, det nedersta av vattenfallen i Nyköpingsån.

Lista över begränsningar

I tabell 1 finns de svenska myntorterna uppdelade på hur väl de är positionerade samt den aktuella upplösningen på orten.

Förfrågan om hjälp

Det har visat sig att det kan vara ganska svårt att finna denna typ av geografisk information. Vet läsaren mer om placeringen av mynthusen i de orter som är listade i tabell 1, så hör gärna av dig till mig på e-post-adress magnus@swedishcoins.net.

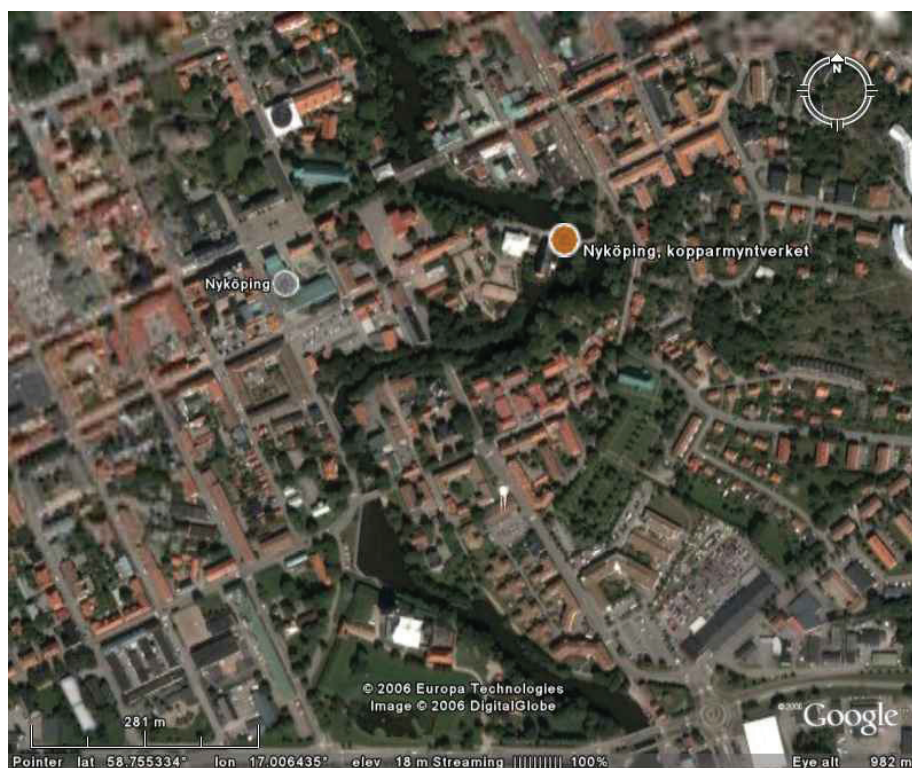

Fig. 6. Två platser i Nyköping där mynt präglats.

Väl positionerade myntverk

Kengis (2)
Arboga (1)
Avesta (1)
Sala (1)
Uppsala (2)
Sigtuna (3 platser) (2)
Örebro (1)
Svartsjö (2)
Stockholm (10 platser) (3)
Nyköping (2)
Norrköping (1)
Söderköping (satellitdata skymt av moln)
(1)
Gripsholm (1)
Eskilstuna (1)
Lödöse (3 platser) (1)
Lund (2)

Myntverk som är placerade över rätt ort

Huså (1)
Semlan (1)
Ljusnedal (1)
Hedemora (1)
Säter (1)
Åbo (1)
Västerås (1)
Vadstena (1)
Skänninge (1)
Jönköping (2)
Skara (1)
Göteborg (1)
Kalmar (2)

Tabell 1. Tabellen visar om respektive myntort är väl positionerad (i rätt kvarter eller motsvarande) eller bara över korrekt ort. Siffran 1 markerar låg upplösning, 2 högre upplösning och 3 högst upplösning.

Noter

1. Tagesson, M., Svenska myntorter – några exempel i Google Earth. *Myntstudier* 2006:2. <http://www.numismatiskafor forskningsgruppen.su.se/>
2. <http://earth.google.com/>
3. <http://swedishcoins.net/>
4. Stiernstedt, A. W., Om myntorter, myntmästare och myntordningar i det nuvarande Sverige, *Numismatiska Meddelanden* I. Stockholm 1874.
5. Kjellberg, Sven T., Mynthuset i Västerås, Kungl. Mynt- och Justeringsverket, *Myntdirektörens årsberättelse för år 1925*. Stockholm 1926.
6. Kumlien, K., *Västerås genom tiderna: Västerås till 1600-talets början*. Västerås 1971.
7. Almer, Y., Carlsson, I., Valsverkspräglingen i Västerås 1574-75. *Myntstudier* 2004:3. <http://www.numismatiskafor forskningsgruppen.su.se/>
8. Fagervall, B.-I., Salomonsson-Juuso, E., Tervaniemi, B., *Kengis bruk: Världens nordligaste järnbruk*. C-uppsats i Historia. Institutionen för Industriell ekonomi och samhällskunskap. Luleå tekniska universitet, 2006.
9. Wallroth K-A, Sveriges myntverk genom tiderna, *Kungl. Mynt- och Justeringsverket, Myntdirektörens årsberättelse för år 1926*. Stockholm 1927

Møntfund, mønt-samlinger og repræsentativitet – nogle overvejelser på grundlag af Tyskegård-skatten

Jens Christian Moesgaard

I disse år går møntforskningen ofte ud over sit kerneområde – beskrivelse, henføring og datering af mønttyper – for at bevæge sig ind på bredere emner af mere almen historisk interesse – omfanget af udmøntningerne, møntomløbet, møntstrømme mellem lande, møntbrugens sociologi osv. I den sammenhæng rykker spørgsmålet om kildematerialets repræsentativitet op i første række. Når vi taler om vikingetid og middelalder, er kildematerialet i vid udstrækning møntfund – både skattefund og enkeltfund. De skriftlige kilder bliver først almindelige fra 1600-tallet, selvom tidligere kilder naturligvis giver et vigtigt supplement til tolkningen af møntfundenes

	<i>I alt (FP 395, 5223, 5447, 6249)</i>	<i>Fundet 1876 (FP 395)</i>	<i>Heraf i hovedsamling (SCBI)</i>	<i>Fundet fra 1993 (FP 5223, 5447, 6249)</i>
Bath	2	1	-	1
Chester	1	-	-	1
Colchester	1	-	-	1
Dover	1	-	-	1
Exeter	3	1	1	2
Hereford	1	-	-	1
Lewes	1	-	-	1
Lincoln	5	2	-	3
London	28	12	1	16
Lydford	1	-	-	1
Malmesbury	1	1	1	-
Northampton	2	1	1	1
Oxford	1	-	-	1
Shaftesbury	2	2	1	-
Shrewsbury	2	1	1	1
Thetford	3	1	1	2
Wallingford	4	2	2	2
Wareham	1	-	-	1
Warwick	2	1	1	1
Wilton	3	2	-	1
Winchester	11	5	1	6
Worcester	1	1	1	-
York	4	-	-	4
<i>I alt</i>	<i>81</i>	<i>33</i>	<i>12</i>	<i>48</i>

udsagn. Vi må derfor overveje hvilke fortidige realiteter, møntfundene egentligt afspejler, og i videre perspektiv om de overhovedet er repræsentative for datidens møntmasse.

Jeg vil dog først berøre et andet, afledt aspekt. Ofte er det nemlig sådan, at vi ikke længere har møntfundene til rådighed til studiebrug. I vore dage beholder museerne i de skandinaviske lande i princippet alle mønter fra samtlige fund, men sådan har det ikke altid været. I 1800-tallet beholdt museerne kun de mønter, der manglede i samlingen. De øvrige kunne så sendes tilbage til finderne, bruges til at bytte med eller ligefrem smeltes ned! I princippet samlede man alle indskriftsvarianter, men skilte sig altså af med dubletterne. På den måde kom samlingerne til at have en overrepræsentation

af sjældne mønter, hvorimod de mere almindelige blev underrepræsenterede. Som eksempel kan nævnes samlingerne på møntkabinetterne i Stockholm og København. De angelsaksiske mønter på Kungliga Myntkabinettet i Stockholm blev publiceret i 1881¹, mens samlingen af kong Æthelred II's mønter på Den kongelige Mønt- og Medaillesamling i København blev udgivet i 1966². Hvis vi f. eks. ser på mønterne af Æthelreds CRVX-type, præget ca. 991-997, indeholder disse to udgivelser tilsammen 1295 eksemplarer. Heraf er 26 % fra de meget produktive møntsteder London og Southwark (Londons forstad på den sydlige side af Themsen). Bertil Petersson har i forbindelse med studier af vægten på mønterne samlet oplysninger om 4930 CRVX-mønter fra diverse samlinger og møntfund³. Heraf udgør

mønter fra London og Southwark 29 %. Denne forskel skyldes, at Peterssens materiale er mere repræsentativt end samlingerne i København og Stockholm, hvor fravalget af dubletter har medført, at de almindelige møntsteder, såsom London og Southwark, er underrepræsenterede. Dermed ikke være sagt, at Peterssens materiale er sandheden – f. eks. fylder skandinaviske fund meget, og kan man nu være sikker på, at de er repræsentative for den engelske møntproduktion i sin helhed?

Nu er det heldigvis ofte (men ikke altid) sådan, at vore forgængere på Den kongelige Mønt- og Medaillesamling skrev lister over alle mønter i et fund ind i Fundprotokollen, før dubletterne blev bortbyttet. Hermed får man mulighed for at følge udvælgelsesprocessen i detaljer. Jeg blev opmærksom på et sådant eksempel, da jeg for nyligt genudgav Tyskegård-skatten fra Bornholm⁴. Denne skat er den eneste kendte større skat, der udelukkende indeholder engelske mønter af én enkelt type, nemlig Long Cross-typen, der blev præget ca. 997-1003. Skatten blev oprindeligt fundet af landmanden A. Hansen i 1876. Den indeholdt da 34 mønter, hvoraf de 33 blev indsendt til Den kongelige Mønt- og Medaillesamling. De blev nøje indført i Fundprotokollen under nr. 395 med detaljeret gengivelse af alle bagsideindskrifterne. Samlingen beholdt imidlertid kun 12 af mønterne i Hovedsamlingen. Hvis vi sammenligner fordelingen på møntsteder blandt de 33 oprindelige mønter med de 12, der indgik i Hovedsamlingen, er der store forskelle. London tegner sig for over en tredjedel af mønterne i det oprindelige fund, men museet beholdt kun ét eksemplar. Winchester var den næstbedst repræsenterede møntsted, og også her blev der kun beholdt et eksemplar. Fra det meget mindre Wallingford beholdt man imidlertid begge de to mønter – så hvis man kun havde kendt til mønterne i Hovedsamlingen, kunne man forledes til at tro, at der var flere Wallingford-mønter i fundet end London og Winchester-mønter! Fra møntstedet Lincoln

var der også to eksemplarer, men de blev bortbyttet – Lincoln er faktisk normalt meget mere almindelig end Wallingford, og det er nok derfor, man havde mønterne herfra i forvejen. Konklusionen må blive, at museumsamlinger, der er opbygget efter 1800-tallets principper er langt fra at være repræsentative. Når vi, som i dette tilfælde, har hele fundet dokumenteret i Fundprotokollen, kan vi korrigere for denne skævvridning, men det er desværre ikke altid muligt.

Men der er endnu et aspekt at behandle omkring repræsentativiteten af møntfund. I 1993 genfandt amatørarkæologen Kaj Pedersen fundstedet for Tyskegård-skatten. Det viste sig, at man ikke havde fået alle mønterne med ved det oprindelige fund i 1876. Flere års detektorafsøgninger på stedet har foreløbigt givet yderligere 48 mønter, således at det samlede tal nu er oppe på 81 (foruden den, der ikke blev indleveret i 1876). Alle mønterne fra de nye fund var af samme type, Long Cross, som dem fra det gamle fund. Skattens helt specielle homogene sammensætning er således blevet bekræftet. Hvis vi nu sammenligner fordelingen på møntsteder i det gamle fund med det nye, er hovedindtrykket, at de svarer rimeligt godt til hinanden. Der er dog iøjnefaldende forskelle. Den største gælder møntstedet York. Der var ikke ét eneste eksemplar i det oprindelige fund, men hele 4 blandt de nye. Omvendt er det med møntstedet Shaftesbury. Her var hele to i det gamle fund, men ikke én i det nye. Så hvis man havde draget almene historiske konklusioner af fraværet af York og den stærke repræsentation af Shaftesbury i fundet, som det var kendt før genopdagelsen i 1993, så ville de have været forkerte. En statistisk sandsynlighedsberegning ville sikkert have kunnet afsløre usikkerhedsmarginen i en så lille population, men det er nu meget godt, som her, at få det demonstreret i praksis.

Jeg håber ovenstående linjer har bidraget til at understrege, hvor vigtigt det er at vurdere repræsentativiteten i det materiale, man ar-

bejder med.

Noter

1. B. E. Hildebrand, *Anglosachsiska mynt i svenska Kongliga Myntkabinettet funna i Sveriges jord*, Stockholm, 1881.
2. G. Galster, Royal Collection of Coins and Medals, National Museum Copenhagen, II, Anglo-Saxon Coins, Æthelred II, *Sylloge of Coins of the British Isles*, 7, London, 1966
3. H. B. A. Petersson, Coins and weights. Late Anglo-Saxon pennies and mints, c. 973-1066, K. Jonsson (udg.), *Studies in Late Anglo-Saxon Coinage* (Numismatiska Meddelanden, 35), Stockholm, 1990, 207-433.
4. J. C. Moesgaard, The import of English coins to the Northern Lands: Some remarks on coin circulation in the Viking age based on new evidence from Denmark, B. Cook & G. Williams (udg.), *Coinage and History in the North Sea World c. 500-1250. Essays in honour of Marion Archibald*, Leiden, 2006, 389-433.

Fig. 1. Tage Larsson. Som sjuåring var han 1936 med och hittade Gotlands då största vikingatida myntskatt.

Stora Vellinge I – skatten i grusgropen

Kenneth Jonsson

För sjuttio år sedan, den 12 okt. 1936, lekte två sjuåringar, Tage Larsson (fig. 1) och Emil Höggren, i en grusgrop som hörde till gårdarna vid St. Vellinge, Buttle sn, Gotland. De grävde gångar där de körde in sina lastbilar och sedan krafsade de ner grus på lastbilsflaken. Efter ett tag började mynt följa med gruset. Det blev snabbt så mycket mynt att pojkarnas fickor blev överfulla med mynt. När de gick hem till föräldrarna för att visa upp sitt fynd tappade de följaktligen mynt på vägen. Ryktet om fyndet spred sig snabbt och ett flertal personer hjälpte till att samla ihop mynt på platsen samt utefter vägen där pojkarna tappat mynt.

Fyndet anmäldes till riksantikvariens ombud samma dag och dagen därpå gjordes en utgrävning på platsen under ledning av Erik Bohrn. Han pratade med folk på platsen och

skrev en rapport och en grav som låg intill fyndplatsen grävdes ut.

I rapporten nämns att skatten deponerats på ca 40 cm djup och det det inte fanns något spår av en behållare. Bohrn räknar upp de personer han pratat med och bland dessa nämns märkligt nog varken Emil Höggren eller Tage Larsson. De fick lov från skolan i två dar för att vara med på utgrävningen. Tage

Fig. 2. Abbasid. Kalif al-Mu^ctazz. Samarkand 253 e.H. (867 e.Kr.). Detta är ett av de vanligaste mynten i skatten.

Fig. 3. Khazariska riket. Efterprägling av ett abbasidmynt från Kalifatet, "al-Kufa 140" (757/8 e.Kr.). Den kan dateras till ca 870-875.

Fig. 4. Volgabulgarer. (Bulgar). Ca 935 e.Kr.

Larsson har fortfarande ett bestämt minne av att mynten låg vid skelettets fötter, d.v.s. att de låg i graven. Söndagen 18 oktober ställdes skatten ut på Gotlands Fornsal.

Sammanlagt inlöstes 2.673 mynt samt en arming och två silverfragment till en sammanlagd vikt av 7,959 kg. Det var då Gotlands viktmassigt största skatt från vi-

kingatiden. Rekordet slogs 1967 av Burge, Lummelunda sn med 10,4 kg och i sin tur 1999 av Spillings, Othem sn med 65 kg. Skatten inlöstes med totalt 800 kr varav 385:90 till vardera av pojkarna samt 28:20 till sammanlagt åtta andra upphittare. Pengarna utbetalades med berömvärd snabbhet redan den 22 dec. samma år och blev därmed en

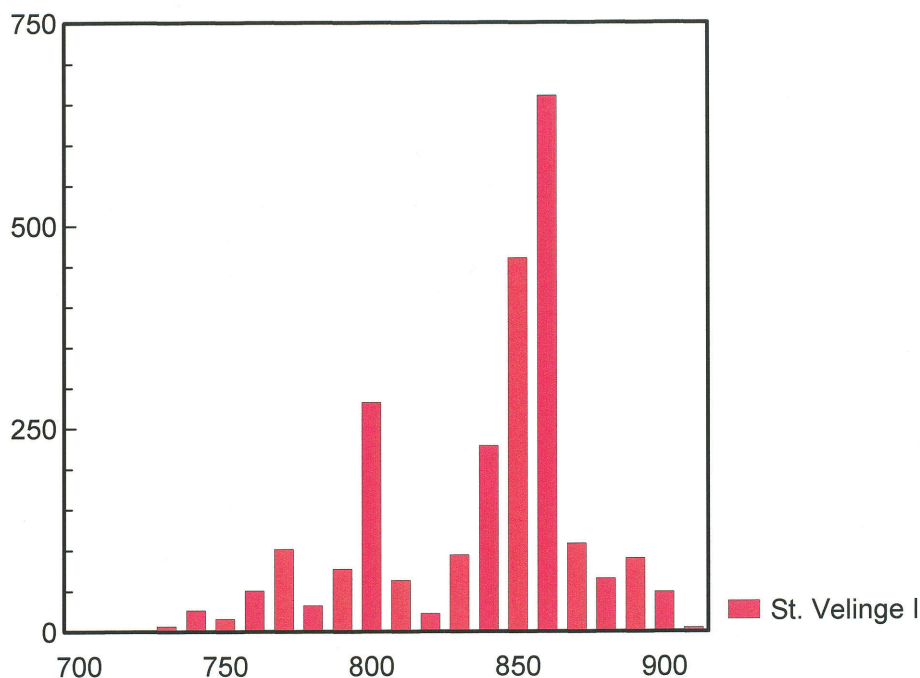

Fig. 5. Stora Vellinge I, Buttle sn, Gotland. Slutmynt 910/1 e.Kr. Myntens präglingsår fördelade på decennier.

tidig julklapp för upphittarna. Skatten förvaras nu på Kungl. Myntkabinetet i Stockholm och har publicerats av Ulla S. Linder Welin (Welin 1942) samt i CNS 1.2.38. Platsen är idag en stor övervuxen grop.

Skattens yngsta mynt ärpräglat 910/1 och den är den i särklass största svenska skatten från tidigt 900-tal (fig. 2). Vid slutet av 800-talet upphörde tillfälligt importen av islamiska mynt främstpräglade i det centrala Kalifatet (främst nuv. Irak). När myntimporten åter kom igång i början av 900-talet är mynten främstpräglade i de östra delarna av Kalifatet (främst nuv. Uzbekistan, som då behärskades av den samanidiska dynastien. St. Vellinge ligger därför i övergången mellan en västlig och en östlig importfas. Den är den viktigaste skatten för studiet av importen under den perioden och där ingår bl.a. ett 100-tal efterpräglingar, främst khazariska (fig. 3) och volgabulgariska (fig. 4). Det är normalt att skatterna innehåller mynt från en lång tidsperiod, men St. Vellinge hör till de skatter där de yngsta mynten inte dominerar. Som framgår av fig. 5 är det decennierna kring 800-talets mitt som utgör tyngdpunkten, d.v.s. mynt som var 50-70 år gamla när skatten deponerades. Den kan därför klassificeras som en familjeskatt som representerar två-tre generationers sparade kapital. St. Vellinge ligger mitt på Gotland i ett skogsbälte och är därför inte den naturliga fyndplatsen för en av öns största skatter. Förklaringen kan i detta fall vara att den begränsade tillgången på odlad mark tvingade en del av befolkningen att försörja sig på handel. En handel som i detta fall måste ha varit mycket lönsam under flera generationer.

Litteratur

CNS: *Corpus nummorum saeculorum IX - XI qui in Suecia reperti sunt* 1.1- . Stockholm, 1975 -.

Welin, U.S. Linder, Ein grosser Fund arabischer Münzen aus Stora Vellinge, Gotland. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1941, 74-120.

Aktuellt

Mynt

När Gustav Vasa 1522 började prägla 1-öret blev det under en tid den högstapräglade nominalen. Innan Stockholm intagits 1523 skedde myntningen i Uppsala, Arboga och Västerås. Ingen öresmyntning är känd 1525-1527, men från 1528 skedde den i Västerås och Stockholm. I Västerås upphörde den redan 1530 och i Stockholm fortsatte myntningen till 1533. Det sista året var myntningen begränsad eftersom endast ett mindre antal ex. har bevarats. Appelgren tar upp två varianter med litet resp. stort riksäpple (Appelgren, T.G., Gustav Vasas mynt, Stockholm 1936, typ 31Bb och 31C). Det finns emellertid ytterligare en variant i Kalmar Läns Museum (KLM 21212). Exemplaret hittades 1943 av Elin Sjöman på en åker nära Algutsrums kyrka på Öland (fig. 1). Vasavapnet mellan kungens ben är här placerat i en sköld vilket inte är känt från något annat år (bokstaven G i en sköld förekommer emellertid under flera år). Under Erik XIV präglades 1-öret endast 1564 och därefter dröjde det till Johan III:s regering 1575 innan nästa myntning ägde rum.

I *Myntstudier* 2005:3 fanns en artikel av Lars Einarsson om den senaste myntskatten som hittas utanför Öland under utgrävningarna av vraket efter regalskeppet Kronan. En del av skatterna som har hittats tidigare har uppmärksamats i artiklar (bl.a. Monica

Fig. 1. Gustav Vasa. Stockholm. 1 öre 1533. Fynd från Algutsrum, Öland.

Golabiewski Lannby i SNT 1990, 1993, 1998 och 2001). Det finns flera skatter bl.a. med kopparmynt och lösfynden är mycket omfattande, men de har fått betydligt mindre uppmärksamhet. Bland lösfynden ingår ett flertal guldmynt varav ett, Karl X Gustav, staden Elbing, dukat 1657 (fig. 2), som hittades 2004 ska redovisas här. Det påträffades i schakt XXXII som ligger långt ner i mitten av skeppet (Lars Einarsson, Kronanprojektet, Rapport 2004, Kalmar 2004, 28). Myntet är präglat under den svenska ockupationen av Elbing 1655-1660. Myntningen skedde i stadens regi, men med Karl X Gustavs namn och bild eftersom han under dessa år hade makten i staden och därför formellt bekräftade stadens myntningsrätt. Under den svenska stormaktstiden präglades stora mängder mynt i besittningarna. De som präglades i Reval är vanliga i svenska fynd eftersom myntningen fr.o.m. Sigismund skedde efter svensk mynträkning. I de fall övriga besittningars mynt förekommer i svenska fynd gäller det främst dukater och talar som var internationellt gångbara. Under Karl X Gustav präglades Elbingdukater utan år samt 1657 och 1658, alla mycket sällsynta. Detta ex. väger 3,39 g och frånsidan är dubbelpräglad vilket är ovanligt för ett guldmynt eftersom guld är en så mjuk metall. Vad gäller fyndläget är det värt att notera dess läge djupt ner i fartyget. Förutom de skatter som innehållit guldmynt (där 1982 års skatt med 255 dukater är mest framträdande) har ett dussintal guldmynt påträffats. Om alla utgör lösfynd eller om de

Fig. 2. Karl X Gustav. Staden Elbing. Dukat 1657. Fynd 2004 från regalskeppet Kronan.

kan vara rester av skatter som spridits ut eller hamnat i ett sekundärt läge i sambandet med den dramatiska förlisningen under sjöslaget den 1 juni 1676 får en framtida analys avgöra. Frågan är också intressant med tanke på var i fartyget det högre befälet förvarade sina värdeföremål eftersom guldmynt enbart bör ha funnits i deras ägo eller utgjort en del av skeppsskassan. Se även nedan under fynd.

Under Edward III 1327-1377 gjorde man 1344 ett andra försök att införa ett reguljärt guldmynt i England (det första försöket hade gjorts 1257). Valören fastställdes till 2 floriner (Double Florin/Double Leopard), men myntningen blev ingen framgång och mynten avlystes redan i augusti samma år. Två exemplar som hittats 1857 var kända (båda i British Museum) tills ett tredje ex. hittades i år (fig. 3). Det såldes 29 juni i år på Spinks auktion i London och klubbades för £460.000 (inkl. påslag) vilket motsvarar ca 6,25 miljo-

Fig. 3. England. Edward III 1327-1377. Double florin (1344). Foto: Spink & Son.

ner kr. Det kjøptes av en investeringsfond og priset är det högsta hittills för ett engelskt mynt. Alla ex. är präglade med olika stampar varför upplagan inte kan ha varit obetydlig. Redan 1344 gjordes i nytt försök när nobeln infördes och den blev mycket långlivad och en stor framgång även internationellt (i Sverige har några dussin ex. hittats).

Forskning

I Trondheim disputerade Jon Anders Risvaag 1 dec. på sin doktorsavhandling *Mynt og by. Myntens rolle i Trondheim by i perioden ca. 1000-1630, belyst gjennom myntfunn og utmynting*. Två svenskar, Henrik Klackenborg och Eva Svensson, var opponenter.

Författarens egen sammanfattning av avhandlingen återges nedan:

Formålet med avhandlingen har vært å etablere et empirisk grunnlag for å vurdere hvorvidt og hvordan bruk av mynt var en drivkraft i den urbane utviklingen av Nidaros/Trondheim. Dette gjøres gjennom analyser av myntfunn fra Trondheim bygrunn fra perioden ca. 1000-1630, og mynter preget i Trondheim i perioden ca. 1050-1537. Avhandlingen diskuterer hvilken rolle mynten hadde i Trondheim fra overgangen vikingtid/middelalder og frem til første halvdel av 1600-tallet. Det stilles spørsmål om mynten primært fungerte som en symbolsk enhet, knyttet til kongemakten, utelukkende tilgjengelig i en sosial og politisk elite, eller om mynten var et allment tilgjengelig, praktisk betalingsmiddel i hverdagen.

Det blir fremholdt at forholdet mellom mynten og byen kan sees i lys av sosiologen Anthony Giddens strukturasjonsteori, hvor forholdet mellom struktur og aktør ses som en dualitet. Her kan det spores både flertydelighet og endringer i tid, og i denne forbindelse undersøkes både hvilken rolle sentralmakten, som myntherre, spilte som pådriver i utbredelsen og alminneliggjøringen av mynt, og hvilke holdninger og interesser

som kunne være presente i bybefolkningen. Byboerne må betraktes som kyndige agenter som opptrådte strategisk i forhold til systemet. At byboerne som aktører besatt en stor grad av diskursiv og praktisk kunnskap om sitt miljø er av avgjørende betydning. Var mynten et pengeslag en helst unngikk, slik at den i stor grad ble behengt med en spesialfunksjon, eller fantes det grunner for byboerne å ta i bruk mynten på et mer allment grunnlag. I denne sammenheng belyses også konsekvensene av myntens periodevis fravær. Som et redskap i analysen blir myntfunnene relatert til et klassifikasjonssystem og en sosio-topografisk inndeling av byen. På basis av dette hevdes det at de urbane myntfunnene er en langt mer informativ kilde både til økonomiske og sosiale forhold enn tidligere studier har vist.

Avhandlingen konkluderer med at mynt i lange perioder var en vesentlig drivkraft i utviklingen av Trondheim allerede fra Harald Hardrådes tid. Mynten var i utgangspunktet et urbant fenomen, som sprengte seg frem mellom kongemaktens ønske om dominans og byboernes økende behov for et praktisk betalingsmiddel, og en verdimåler slik man raskt kunne skaffe seg informasjon om ulike representasjoners realverdi. Det var ikke markedet eller "myntbrukernes" behov som styrte mynttilgangen men kongens og erkebiskopens behov for å dekke sine utgifter som var styrende. Men myntens tilstedeværelse, og periodevis betydelige mengde, var en hoveddrivkraft i den individualiseringen og kommersialiseringen som så sin spede begynnelse i siste halvdel av 1000-tallet, og som for alvor skjøt fart i siste halvdel av 1100-tallet og gjennom 1200-tallet. I løpet av 1300- og 1400-tallet falt byen tilbake til en naturaløkonomi, men likevel var befolkningens kjennskap og holdninger vesensforskjellig fra det førmonetære samfunnet på 900-tallet. På denne tiden var mynten etablert, og beholdt hele tiden sin avgjørende, og dominerende, stilling som verdimåler og betalingsmiddel, uavhengig av

tilgangen på mynt. Dette var et resultat av en struktureringsprosess som hadde pågått siden midten av 1000-tallet. I det øyeblikket mynten var tilgjengelig ble den akseptert og de som hadde mynten fikk det fortrinnet at de kunne handle uavhengig av sesonger for forskjellige naturalier. Denne monetære tenkemåten bidro igjen til at når mynt på nytt var tilgjengelig i bysamfunnet i siste halvdel av 1500-tallet, ble en pengeøkonomi reetablert i løpet av noen tiår.

Dagen innan disputationen höll Risvaag två föreläsningar över ett eget valt ämne (Mellom alle stoler? Numismatikk og de historievitenskaplige disiplinene) resp. ett förelagt ämne (Mynt som arkeologisk kildemateriale: praksis samt nye muligheter innen metode og teori).

Fynd

I *Myntstudier* 2005:3, 14-16 fanns en artikel om en ny myntkatt funnen i vraket efter skeppet Kronan som förliste i samband med ett sjöslag utanför Öland 1676. Skatten omfattade ca 6.400 silvermynt varav huvuddelen, ca 6.200, utgjordes av 4 öre 1675. Den sammanlagda vikten var 27 kg. Konserveringen av skatten beräknas vara klar under 2007.

Fig. 4. Silverskatten 2006 från regalskeppet Kronan. Foto: Kalmar Läns Museum.

I samband med sommarens undersökningar av vraket hittades en ny skatt endast 2 m från den förra. Den består av sammankorroderade silvermynt till en vikt av 33 kg och låg i ena hörnan av en kista av trä (fig. 4). Mynten förfaller bestå av en blandning av olika valörer från taler ner till 1 öre. Med ledning av vikten kan antalet mynt uppskattas till 3.000-5.000 ex. Konserveringen kommer inte att kunna påbörjas förrän under 2007. Se även ovan under Mynt.

Litteratur

Rahel C. Akermann et al. (red.). *Selbstwahrnehmung und Fremdwahrnehmung in der Fundbearbeitung. Bilanz und Perspektiven am Beginn des 21. Jahrhunderts. 1. Materialien. Untersuchungen zur Numismatik und Geldgeschichte* 6. Lausanne 2005. Volymen redovisar resultaten av ett kollokvium i mars 2005 i Konstanz med myntfynd som tema. Första delen består av en redovisning av en enkät till institutioner och myntkabinett i Europa om vilka projekt de driver kring myntfynd. Sammanlagt redovisas 36 projekt varav tre i Sverige. Den senare delen utgörs av en förteckning över myntfynd (totalt fler än 2.306 mynt) från Konstanz.

Reiner Cunz & Mario Schlapke, *Der "neue" Münzfundkatalog Mittelalter/Neuzeit der Numismatischen Kommission der Länder in der Bundesrepublik Deutschland (ein Zwischenbericht)*. Braunschweigische Wissenschaftliche Gesellschaft. Jahrbuch 2004, 79-91. Som en av uppgifterna för den år 1950 grundade numismatiska kommissionen i Förbundsrepubliken Tyskland hörde att lägga upp ett kartotek över myntfynd från perioden efter ca 750 e.Kr. (medeltid och nyare tid) i Tyskland. Som utgångspunkt togs det Tyska rikets gränser 1914, d.v.s inkl. områden som idag tillhör Polen, Litauen, Ryssland, Danmark, Belgien och Frankrike. Artikeln redovisar materialet översiktligt som totalt omfattar 21.166 fynd (varav 3.470 utanför Tysklands nutida gränser). De utgörs främst av

skattfynd (11.067) men även hopade fynd och ett urval fynd med enstaka mynt. Tidsmässigt är period 1601-1700 rikast med 4.154 fynd, medan Bayern (1.833) är det fyndrikaste Bundeslandet.

E. Lindberger, *Sylloge of coins of the British Isles 52. Uppsala University coin cabinet. Anglo-Saxon and later British coins*. Stockholm 2006. Denna volym ingår dels i den engelska Syllogeserien, dels som nr 1 i en ny svensk serie, *Studia Numismatica Upsaliensia*. Uppsalasamlingens bestånd av anglosaxiska mynt har publicerats vid ett flertal tillfällen. Först av Johan Henrik Schröder mellan 1825-1849. Sedan av Sigurd Holm 1917. I den nu aktuella publikationen illustreras samtliga 668 mynt med, för syllogeserien, utomordentliga bilder. Med undantag för de flesta äldsta mynten, d.v.s. före myntreformen ca 973, kommer nästan alla sannolikt från svenska fynd. Fyndproveniensen har bara kunnat rekonstrueras för ett antal mynt, huvudsakligen från öländska fynd genom att C.E. Ekmans samling förvärvades på 1800-talet. I motsats till kabinetten i Lund och Visby, gjorde myntkabinettet i Uppsala på 1800-talet inte några byten med Kungl. Myntkabinettet i Stockholm. Det betyder att ett antal mynt inte heller finns på KMK. Ytterligare volymer i serien är under utgivning, bl.a. över tyska vikingatida mynt.

M. Mehl, *Die Münzen des Stiftes Quedlinburg*. Hamburg 2006. Mehl har tidigare skrivit om tyska mynt från Hildesheim och nu har turen kommit till Quedlinburg. I båda fallen finns en stor del av det vikingatida materialet i svenska samlingar, tack vare de rika fynden här. För Quedlinburgs del är det också intressant att notera att den sista abbedissan, Sofia Albertina som var abedissa 1787-1803, var dotter till den svenske kungen Adolf Fredrik. Tyvärr präglades inga mynt under hennes tid.

Nordisk Numismatisk Årsskrift 2000-2002. 6th Nordic numismatic symposium. Single finds: the Nordic perspective. Med sina 358 sidor är detta den volymmässigt mest

omfattande årgången hittills av NNÅ. Den är resultatet av ett symposium 23-24 nov. 2001 i Köpenhamn med temat lösfynd. Av sjutton artiklar kan här bara de tre som har svenska författare omnämnas. Lennart Lind har jämfört sammansättningen av lösfynden av romerska denarer på Gotland (inkl. gravfynd) med Sindarveskatten. Fördelningen visar sig stämma bra överens. Lind bedömer att en del av lösfynden kommer från platser som användes under perioder som kan ligga upp till tusen år senare än myntens importtid. Christoph Kilger redovisar och diskuterar olika motstridiga forskningsinriktningar under övergångskedet vikingatid-medeltid. Han menar att lösfynden utgör en materialkategori som kan bidra till att överbrygga motsättningarna. Kenneth Jonsson analyserar några omdiskuterade myntgrupper från första hälften av 1300-talet med utgångspunkt från bl.a. lösfynden. Resultatet blir att de flesta måste föras till Norge under två perioder och präglade i Oslo, Bergen och Trondheim. En grupp kan eventuellt ha präglats för hertiginnan Ingeborg (änka efter hertig Erik Birgersson). Nikolaus Schindel, *Sylloge Nummorum Sasanidorum*. Paris, Berlin, Wien. 3/1-2. Shapur II. - Kawad I./ 2. Regierung. Wien 2004. Med berömvärd snabbhet har nu del 3 (uppdelade i en text och en katalogdel) utkommit. Se *Myntstudier* 2004:4 för en redogörelse av hela projektet.

Kenneth Jonsson

ISSN 1652-2303

© Numismatiska forskningsgruppen och förf.
Foto förf. om inget annat anges.